

TOPRAK

19 Ocak 2019

YAĞMURUN İLK DAMLASI

Kuru bir toprak yüzeyine ilk yağmur damlaları vurup ıslanma başladığı anda, topraktaki mikroorganizma faaliyetleri maksimuma çıkar. Suyu gördüğünde uyanırlar – ve salgıladıkları enzimlerin kokusudur o mis gibi koku. Geosmin. Petrichor. Toprak kokusu dediğimiz şey, aslında milyarlarca canlının sevinç çığlığıdır.

"Toprağa nasıl davranırsanız o da size öyle davranıyor arkadaşlar. Ona bilinçsiz de olsa olumsuz davrandığınızda, o da size ürün vermiyor, olumsuz davranıyor."

Toprak cansız bir substrat değildir – yaşayan bir sistemdir, hafızası olan bir organizmadır. Her gramında milyarlarca mikroorganizma barındırır ve bu canlılar, insanlardan çok daha eski, çok daha dayanıklıdır. Ticari azotlu gübreler nitrojen oksitler üretir – karbondioksitten 300 kat daha güçlü sera gazı. Tekrarlanan kimyasal gübre kullanımı tuz bileşiklerini biriktirir, toprağın su tutma kapasitesini düşürür. Aşırı sulama toprak besinlerini çözer, tuzlanma sorununa yol açar – GAP bölgesinde yaşanan tam da budur. Toprak, kendisine yapılanı geri verir: bakım görürse bereketlenir, ihmal edilirse çoraklaşır. Bu bir metafor değil, biyokimyasal bir gerçektir. İnsan-toprak ilişkisi, bütün ekolojik ilişkilerin mikrokozmasıdır.

Tarım mühendisleri odasında İstanbul şubesi başkanlığında 15 yılı aşkın süredir çalışan bir ses, sıradan bir vatandaşken sendika temsilcisine, sendika yönetimine, platform koordinatörlüğüne uzanan bir yolculuğu anlatır. Bilimin nasıl manipüle edildiğini gördükten sonra – bazı gerçeklerin kenarda bırakılarak en ufak şeylerin cafcacfla parlatıldığını fark ettikten sonra – bu yola girilmiştir. GDO karşıtı platform 2004'ten beri süren bir mücadeledir – şirketlerin tohum kontrolüne karşı militan bir direniş. Su ticarileştirmesine karşı platform 2009 Dünya Su Forumu sonrasında kurulmuş, ama farklı fon kaynaklarına ve motivasyonlara sahip örgütlerin bir araya gelmesiyle kırılabilir yapıya dönüşmüştür. Çiftçi örgütlenmesi, Türkiye'de tarımsal kurtuluşun ön koşuludur – ama kooperatifleşme yapısal eşitsizliği ele almalı, kurumsal bir cephe haline gelmemelidir.

Rakamlar acıdır: son 15-16 yılda Türk çiftçileri 32 milyon hektar tarım arazisini terk etmiştir – Belçika'dan büyük bir alan. Bu sadece arazi kaybı değildir; her terk edilen tarla, kuşaklar boyunca birikmiş bilgiyi de beraberinde götürür. Oysa Türkiye'nin yağmurla sulanan (NADA salanları) 40 milyon hektar işlenebilir arazisi vardır – Hollanda büyüklüğünde, gıda güvenliği potansiyeli taşıyan ama kullanılmayan topraklar. Tarım fiyatları küresel emtia piyasalarında belirlenir: Çin pamuğu Türk pamuğunu alt eder, çiftlik kârsızlaşır, genç nüfus kırsalı reddeder – hem ekonomik zorunluluktan hem kültürel kayıştan. 1960'ların kimyasal tarım "devrimi" verim artışı vaat etmiştir – çiftçiler karşılayamayacakları girdilere bağımlı hale gelmiş, toprak bozulması bağımlılığı derinleştirmiştir.

Aktivistler neyle savaşıacaklarını seçmek zorundadır – enerji, su, tohum. Her yere dağılmak platform yorgunluğuna ve çöküşe yol açar – siyasi koşullar değiştiğinde bu çöküş hızlanır. Uzun vadeli örgütlenme, duygusal dayanıklılık ve maddi güvence gerektirir; bunlar olmadan en iyi niyetler bile erir.

EMEK OLMADAN EKOLOJİ OLMAZ

Ekolojik tarım araştırmaları üretimi inceler ama emek koşullarını görmezden gelir. Organik, sürdürülebilir üretim bir bölgede anlam kazanırken, işçi sömürüsü artıyorsa bu sürdürülebilirlik boştur – hatta aldatıcıdır. Pestisit maruziyeti doğrudan işçi sağlığını etkiler, ama bu maruziyetin en ağır yükünü en alt gelir grubundaki, en az korunan işçiler taşır. Emek adaleti, ekolojik bir meseledir – ve ekoloji, emek adaleti olmadan tamamlanamaz.

"Mevsimlik tarım işçileri neden Cizre, Şırnak? Neden orada? Siyasal-ekonomik coğrafya ekolojik sorunların nerede ortaya çıkacağını ve görünür olacağını belirliyor."

İstanbul doğumlu (2006, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji), Boğaziçi Atatürk Enstitüsü'nde yüksek lisans yapmış, 2009'dan 2015'e Adana, Mersin, Manisa, Bursa, Cizre'de kapsamlı saha çalışması yürütmüş bir sosyolog — şimdi Boğaziçi ve Paris 8'de ortak doktora — kırsal dönüşüm ve göçmen emeği üzerine çalışır. Metodolojik refleksivite: siyasal-ekonomik coğrafya, ekolojik sorunların nerede ortaya çıkacağını ve görünür olacağını belirler. 1990'lardan beri kırsal dönüşüm üç düzlemde gerçekleşmiştir: mevsimlik tarım işçisi profilleri değişmiştir — gelirini tamamlayan küçük çiftçilerden tamamen topraksız, tamamen savunmasız işçilere; üreticiler dönüşmüştür — yeni koşullar altında eskisi gibi üretemezler; mekansal coğrafya kaymıştır — emek, farklı bölgelere, farklı koşullara taşınmıştır.

Tarımsal emekte etnik hiyerarşi vardır: Türk işçiler en yüksek ücreti alır, Kürt işçiler orta düzeyde — bazıları 1990'lardaki zorunlu göçten kaynaklanan topraksızlıkla —, Suriyeli mülteciler en düşük ücreti, bazen hiç ücret almadan çalışır. Bu tesadüfi değil, yapısaldir — Türk devlet politikalarının (asimilasyon, toprak müsaderesi) ve küresel mülteci krizlerinin ürünüdür.

QGIS ile emek örüntülerinin ve göç akışlarının jeo-mekansal haritalaması yapılır. "Kırsal getto" kavramı ortaya çıkar — Adana-Mersin'de Suriyeli ve yerinden edilmiş Kürt nüfusu için kalıcı çadır yerleşimleri. Bunlar geçici mevsimlik kamplar değildir; sıkışmış, çıkışsız topluluklar, yıl boyunca orada yaşayan insanlar yaratır. Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı 2010'dan beri yılda iki kez toplanır — farklı disiplinlerden araştırmacılar, aktivistler, sivil toplum çalışanları. Kırsal Araştırma Ağı ve Göç Ağları (Anadolu Çalışmaları Enstitüsü) yeni kurulmuştur.

Çocuk emeği, toplumsal cinsiyet ücret uçurumu, mülksüzleşme — topraksızlığın yarattığı kırılganlık — bunlar ekolojik tarım araştırmalarının görmezden geldiği gerçeklerdir. Ekoloji emeksiz, emek ekolojisiz anlaşılabilir — bu ikisi ayrı mücadeleler değildir.

Soru açıktır: emeği anlamadan ekolojiyi nasıl anlayacağız?

GÜVEN İLİŞKİSİ

Müzik öğretmeni, devlet ya da özel sektör istihdamını reddeden, çevre bilincini HES direniş hareketi ve Alakır Vadisi deneyimiyle şekillendirmiş bir kadın — permakültür kursundan gıda topluluğu çalışmasına evrilmiş bir yolculuk.

Kadıköy Kooperatifi: üretici-tüketici doğrudan ilişkisi kurar. Yalnızca çevresel sürdürülebilirlik değil, ilişki adaleti gözetilir — çalışma koşulları, mülteci istihdamı, tarımsal hanelerdeki toplumsal cinsiyet dinamikleri düzenli olarak izlenir ve değerlendirilir. Ekorita: ekolojik mekanları, forumları, haberleri, önerileri birleştiren interaktif ekolojik harita — bilgi parçalanmasına cevap. Sıfır Atık Platformu: geri dönüşümün ötesine geçerek üretim kaynağından atık reddi — tüketim dönüşümü, sadece atık yönetimi değil.

"Çok fazla niyet var ama aktif olma kısmında birazcık şu an durgunuz."

Gıda toplulukları ve kooperatifler yatay örgütlenme — uzlaşma tabanlı karar alma, hiyerarşi yok, eşit katılım, şeffaflık — ile çalışır. Aylık fiziksel buluşma (Kadıköy mağazası) dayanışma yaratır, karbon ayak izini azaltır, güven ilişkisi kurar. Küçük ölçekli, dağıtılmış ağlar, merkezleşmiş STK'lardan daha dayanıklı ve siyasal olarak daha anlamlıdır. Güven ilişkisi — sözleşme değil, yüz yüze ilişki — alternatif ekonominin temelidir.

Ama gönüllü tükenmişliği gerçektir. İlkeleri taviz vermeden ölçeklendirmek zordur. Ekorita projesi kaynak kısıtları nedeniyle şu an durgundur. Niyet çoktur, sürdürülebilir eylem azdır — bu, yalnızca bireysel bir değil, yapısal bir sorundur. Gönüllü tabanlı sürdürülebilirlik, yapısal bir zayıflıktır: insanlar tükenir, projeler durur, yeniden başlamak her seferinde biraz daha zordur. Maddi koşullar — zaman, mekan, gelir güvencesi — olmadan yatay örgütlenme ideali havada kalır.

Müzik öğretmenliğinden permakültüre, HES direnişinden gıda kooperatifine uzanan bu yolculuk, bireysel dönüşümün toplumsal örgütlenmeye nasıl evrileceğinin hikayesidir. Kadıköy'de bir mağazada ayda bir buluşmak — bu kadar basit

bir eylem, bu kadar derin bir anlam taşır.

EN BÜYÜK MİKROPLAR

Ordu doğumlu – Karadeniz'in ekolojik zenginliği içinde büyümüş – üniversite için Ankara'ya yerleşmek bir yerinden edilme deneyimi olmuştur. Bu deneyim, toprak sanatı pratiğinin başlangıcıdır. 2014'te Türkiye'de toprak sanatı üzerine yüksek lisans araştırması, bilimsel illüstrasyon eğitimi, beden-doğa diyalogu üzerine doktora.

Pelisiyar Çağdaş Sanat İnisiyatifi (2013): terk edilmiş ve ekolojik olarak dönüşmüş tarihi mekanlara müdahale – mekanın kendisi malzeme ve mesaj olur. "En Büyük Mikroplar" – devam eden performans/sokak sanatı projesi. Çinli bir yazarın metaforundan ilham almıştır: mikropların elleri ve sprey boya boyaları olsaydı, her yere "En Büyük Mikroplar" yazarlardı. Paris'te 350'den fazla noktada, İstanbul, Ankara, Konya'ya yayılarak. Mikroplar nihai hayatta kalanlardır – nükleer yıkımdan sonra bile yaşamaya devam ederler. Biz geçiciyiz, onlar kalıcı.

"Bu yaşadığımız gezegen üzerinde insanlık yok olsa bile onlar yaşamaya devam edecek."

Doğayı ve sanatı ayrı görmekten, sanat tarihinin toprak sanatını (1960'lardan itibaren) içerdiğini anlamaya, bilimsel illüstrasyonun Türkiye florasını derinleştirmesine, performansın bedensel ekolojiye dönüşmesine uzanan bir evrim. Beden, peyzajın dışında duran bir gözlemci değil, biyolojik bir parçasıdır. Ekolojiyle ilgilenen sanatçıların çoğu doğal süreçleri derinden hissetmez – çiftçi algısıyla yaklaşmak gerekir: sürekli gözlem, dikkatli analiz, derin duygusal bağ.

D8M projesi: İstanbul'da buldozer operatörleriyle çevresel restorasyon işbirliği – makinenin yıkıcı gücünü onarıcı güce dönüştürmek. Paris'te bahçe ve peyzaj kültürü araştırması, akademik öğretim (Konya'da, Ankara'dan uzakta). Harekete geçmek – umuda dayalı aktivizmden hareket temelli aktivizme geçiş. Umut

edilmez, hareket edilir. Hareketler – tekil değil çoğul, doğrusal değil dinamik, lineer değil – devam eder. İnsanlar uzay kolonizasyonundan, Mars'ta tarım yapmaktan söz eder – ama bu gezegende insanlık yok olsa bile mikroplar yaşamaya devam edecek. İnsan istisnacılığı, ekolojik düşüncenin en büyük engeli olabilir.

ÜRETİCİ PAZARLARI

Yıldız Üniversitesi mimarlık mezunu, dijital tektonik yüksek lisansı (Barselona laaC), Bilgi Üniversitesi'nde ders veren, İTÜ'de dijital üretim yöntemleri araştıran bir tasarımcı – zanaat, araç, yaparak öğrenme üzerine odaklanmış bir tasarım araştırmacısı. 4. Tasarım Bienali araştırması kapsamında Menderes Havzası tarımsal pazarları (Ödemiş, Tire, Nazilli, Karacasu) incelenmiştir – Göher Gürcan Tan (mimar, pazar araştırmacısı) ve Tangör Tan (tarım mühendisi, gastronom) ile birlikte. Üretim-tüketim ağları kentsel-kırsal ilişkileri oluşturur – bu ağları anlamak, gıda sistemini anlamaktır.

2017-2018 saha çalışmasında haritalanan: üretici pazarlarının mevsimsel değişimi ve toplumsal işlevi, tedarik zincirleri, pazar tezgahı estetiği – renkli branda ve örtülerin ürün tipini işaret etmesi –, üretici profilleri, kuşaklar arası bilgi, altyapı, kar marjları.

Tire'de Vildan Teyze: 40 saatlik emek döngüsü – bahçe hazırlığı, pazar kurulumu, satış – minimal kar marjı için. Bu 40 saat, "yerel gıda" söyleminin arkasındaki gizli emeği açığa çıkarır. Yerel ve organik gıda tüketicisi olarak bilincimiz ne kadar derindir? Ürünü alan elle, ürünü yetiştiren el arasındaki mesafe, sadece fiziksel değil, bilgiseldir. Ne üretim taraflı ne de tüketim taraflı analiz yeterlidir – ilişki analizi merkezidir. Pazarlar, üretici becerisinin (bolluk küratörlüğü) tüketicinin angaje olma isteğiyle buluştuğu üçüncü mekanlardır.

Farklı ölçekler farklı ilişkileri ortaya çıkarır: tarla düzeyinde üretici mantığı, pazar sunumundan temelden farklıdır. Instagram üzerinden görsel belgeleme bilinçli olarak kullanılmıştır – konuşmayı "bu ne?" sorusundan "nereden geliyor? kimin yetiştirdiğini biliyor musun? hangi koşullarda?" sorularına kaydırmak için. Renkli brandalar ürün tipini işaret eder, mevsimsel çeşitlilik toplumsal işlevi yansıtır – pazar, yalnızca alışveriş yeri değil, bilgi alışverişi mekanıdır. Üretici-tüketici ilişkisi, piyasa mantığının ötesinde bir güven ağı yaratır – ya da yaratabilir.

TOPRAĞIN MİMARİSİ

Mardin doğumlu, ailesi bin yıllık Kadiriyye Sufi geleneğine uzanan, medrese eğitiminden formal okula geçmiş, dedesinin tarım bilgisi ve Sultan Şemus bölgesinin peyzaj koruyuculuğuyla (Mardin'in 40 derecesine karşı 25 derece; nadir yeşil bölge) büyümüş bir mimar. 1993'te Kürt çatışması sırasında zorunlu göç – aile kırsal köyden kentsel Kızıltepe'ye taşınmıştır. Çocukluk arkadaşlarının mevsimlik tarım işçisi haline gelişinin tanığıdır.

TÜBİTAK rüzgar türbini hızlandırma projesi (lise), konteyner konut üzerine iki patent, öğrenci aktivizmi, matematik ve satranç yarışmaları – çok yönlü bir zihin. Şimdi İstanbul Medipol Üniversitesi işbirliğiyle Eskişehir Sarıcakaya'da – Astragalus yetiştiren mikro-iklim bölgesinde – mevsimlik tarım işçileri için konteyner konut tasarımı üzerine doktora. Yüksek lisans tezi toprak mimarisi ve sürdürülebilir tasarım üzerinedir. 2002-2017 yılları arasında işçi yerleşimlerinin mekansal evrimini Google Earth ile analiz etmek – 15 yıllık değişim, uydu görüntülerinde okunur. Harran evi malkaf (rüzgar kulesi) pasif soğutma tekniğinden ilham alan kerpiç mimari önerisi – çamur tuğla, adobe, toprağı birincil yalıtım malzemesi olarak kullanan çok

katmanlı sistemler. Ana plan: ortak yemek pişirme alanı, sosyal mekanlar, permakültür entegrasyonu – işçilerin kendi gıdalarını (domates, patlıcan, biber) yetiştirmesi. Onurlu barınma, sağlıklı yaşam, örgütlenme kapasitesi – bunlar mimari kararlarla doğrudan ilişkilidir.

"Yerel mimari – Mardin'in kendiliğinden oluşan yerleşim düzenleri – ekolojik bilgiyi bünyesinde barındırır. İcat etmek değil, çoğaltmak; toprağı birincil yalıtım malzemesi olarak kullanmak; çok katmanlı sistemler tasarlamak."

Mimarlık ekolojiden ayrı değildir. Konut tasarımı doğrudan tarım işçisinin onurunu, sağlığını ve örgütlenme kapasitesini etkiler. Mevsimlik işçiler çadırlarda, barakalarda, konteynerlerde yaşar – bu mekanlar sadece fiziksel değil, toplumsal sınırlar çizer. Onurlu bir yaşam alanı, örgütlenmenin önkoşuludur.

Fındıktan kiviye geçiş – Mardin'de yaşanmış bir dönüşüm – kivi yeni hasat mevsimleri, yeni tarifler, yeni toplumsal pratikler getirmiştir, topluluk yaşam ritimlerini değiştirmiştir. Bir kivi kültürü oluşmuş mudur? Kültür ne kadar zamanda oluşur? Tarımsal politika bir ürünü ortadan kaldırdığında, o ürüne bağlı kültürü ve bilgi sistemlerini de siler – fındık toplamanın aile ekonomisi, topluluk ritüelleri, mevsimsel düzeni yok olur. Ürünler ekonomik birimler değildir; kültürel vektörlerdir, bilgi taşıyıcılarıdır, toplumsal ilişkilerin somutlaşmış biçimleridir.

Dedesinin Sultan Şemus bölgesindeki tarım bilgisi – kuşaklar boyunca aktarılmış, yaşanarak öğrenilmiş bir bilgi – 1993'teki zorunlu göçle birlikte kopmuştur. Bu kopuş, sadece coğrafi değil epistemolojiktir: bilgi, yerinden edildiğinde, toprağından koparılmış tohum gibi kurur.

ROMA BOSTANI VE TOHUM

Malzeme mühendisi, medyada beş yıl çalışmış, Gezi sonrası – özellikle permakültür öğrendikten sonra – "aydınlanma" yaşamış bir ses. Kurumsal işi bırakıp kentsel gıda üretimi ve kendi kendine yeterliliğe yönelmek.

Roma Bostanı – Cehennemî'deki topluluk bahçesi – belediyenin ticari kafeye dönüştürme girişimine karşı kamusal alan geri kazanımı, kentsel tarımın mümkün olduğunun kanıtı. Hukuki mücadele kazanılmıştır ama ardından gelen rahavet, sürdürülmüş angajmanın zorunluluğunu gösterir. Sabun yapımı – kişisel tüketimi doğal ev üretimine dönüştürmek. Tohum beççiliği – yerel tohumları çoğaltmak ve dağıtmak, yeni başlanmış bir pratik. Yeryüzü Derneği aracılığıyla gıda topluluğu örgütlenmesi.

Permakültür çerçevesi: ihtiyaçlarımızı doğaya minimum zararla nasıl karşılayabiliriz ve çıktıkları girdilere nasıl dönüştürebiliriz? Kent sakini olarak üretimden kopmak kader değildir – malzeme bilgisi, doğrudan üretim ve paylaşım ağları aracılığıyla tüketim bağımlılığı azaltılabilir. Sabun yapmak, tohum saklamak, bostan kurmak – bunlar küçük eylemler gibi görünür ama her biri sistemden bir kopuş noktasıdır. Hukuki mücadeleyle kazanılan Roma Bostanı, ardından gelen rahavet – sürdürülmüş angajmanın zorunluluğunu hatırlatır. Kazanmak yetmez, kazanılanı korumak gerekir.

"Gıda çok önemli. Yerel üretimimiz inanılmaz düştü. Yerel olarak ne yapabiliriz?"

Bu soru, toplantının tamamını yönlendiren sorudur.

TOPRAĞIN SOLUĞU

Bu, birbuçuk'un Solunum programının dokuzuncu ve son toplantısıdır. İki yılı aşkın sürede, su'dan biyoçeşitliliğe, metabolizmadan sınırlara, iklimden madene, toplumsal cinsiyetten enerjiye, toprağa uzanan bir yolculuk tamamlanmıştır. Her toplantı, farklı disiplinlerden insanları aynı masaya getirmiştir – hiyerarşi yok, eşit süre, kişisel anlatı, formal yapısızlık.

Toprak toplantısı, bu yolculuğun hem özeti hem de sınavıdır. Yedi sunum – gıda topluluğu organizatörü, tarım aktivisti, emek sosyoloğu, gıda kooperatifi kurucusu, toprak sanatçısı, mimar-araştırmacı, toprak mimarı – farklı yollardan aynı meseleye dokunmuştur. Ve serbest tartışmada bu sesler birbirine karışmış, birbirini tamamlamış, bazen çelişmiştir. Ama ortaya çıkan temel mutabakat açıktır: toprak yaşayan bir sistemdir, emek ekolojiden ayrılmaz, güven ilişkileri alternatif ekonominin temelidir, bilgi sistemleri ürünlerle ve toprak pratikleriyle birlikte silinir.

Ekolojinin depolitize edilmesi – "Doğa İçin" konserler, sürdürülebilirlik markalaşması – sistemik nedenleri gizler. İklim değişikliğini tartışırken sigara içmek, kişisel-politik bağlantıyı kurmaktan kaçınmaktır. Tasarım ve sürdürülebilirlik akademide yaygınca tartışılır ama pratiğe çok az tercüme edilir. Tersinden, aktivist ve pratisyen bilgisi akademik bağlamlara nadiren ulaşır. Üç saatlik toplantılar sürdürülmüş örgütlenme için yetersizdir – takip atölyeleri, küçük çalışma grupları, belgeleme gerekir.

Baskın gerilimler: aciliyet ile sabır arasında – iklim krizi hızlanırken ilişki kurmanın yavaşlığı. Sistemik eleştiri ile kademeli değişim arasında – nasıl motive kalınır? Disiplinler arası bilgi parçalanması ile ortak çerçeve ihtiyacı arasında. Ölçek: bireysel eylemler yetersiz, yapısal değişim zorunlu ama imkansız görünüyor.

Projelerin çoğu ara ölçeklerde çalışır: küresel politika değil, bireysel tüketim değil, mahalle ve bölge ağları – pazarlar, topluluklar, işbirlikli atölyeler. Değişim, birikmiş küçük pratiklerden ve yerel örgütlenmeden doğar – yukarıdan uygulamadan değil. Ahmet'in 15 yıllık tarımsal örgütlenme kararlılığı, Rana'nın Roma Bostanı'yla dört yılı aşkın uğraşı, Deniz'in çok yıllık etnografik dalışı – bu zaman ölçekleri duygusal dayanıklılık ve maddi güvence gerektirir ki çoğu kişi bunlardan yoksundur.

Ama toprak bize bir şey öğretir: kuru yüzeye ilk yağmur damlası düştüğünde, mikroorganizmalar uyanır. Uyanış için koşulların mükemmel olması gerekmez – bir damla yeterlidir. Hareket – tekil değil çoğul, doğrusal değil rizomatik, merkezli değil dağıtılmış – eşzamanlı birçok pratik aracılığıyla, farklı ölçeklerde, farklı coğrafyalarda gerçekleşir. Solunum programı bu pratiğin kendisi olmuştur: beklenmedik süreklilikler ve ilişkiler yaratmış, farklı disiplinlerden insanlar aynı soruları farklı dillerle sormayı öğrenmiş, katılımcılar örtüşen alanlarda çalışmaya devam edeceklerini fark etmişlerdir. Topluluk bahçesinden üretici pazarına, mevsimlik işçi çadırından toprak mimarisine, mikropların dünyasından gıda kooperatifine – hepsi aynı ağın düğüm noktalarıdır.

Belgeleme, yayın, gelecek atölye serileri önerilmiştir – sosyal akşamlar, rakı, sohbet, resepsiyon. Yazılı ürünler – makale, estetik nesne, kitap. Newsletter, katılımcıların güncel çalışmaları. Bu toplantı bir son değil, devam eden aşdaki bir düğüm noktasıdır.

Sosyoekonomik metabolizma – topluluklar olarak etrafımızı nasıl örgütleyeceğiz, dışarıdan girdi, içeride işleme, dışarıya çıktı. Bilgi bütünlüğü – tek bir disipline bağlı kalmamak, bütünlüğe bakmak. Rizom – merkezi olmayan, yatay çoğalan, kopsa da devam eden ağlar. Bu üç kavram, birbuçuk'un Solunum programının çekirdeğidir ve Toprak toplantısında son kez, ama en somut biçimde sınanmıştır. Toprak gibi: döngüsel, yaşayan, kuru görünse bile ilk damlada uyanan.